

Nurmijärven rosvokoplan nousu ja tuho

Heikki Ylikangas: Nurmijärven rosvot. WSOY 2003 Helsinki. 494 s.

■ Heikki Ylikangas palaa uudessa kirjassaan lempiteemaansa, rikollisuuden historiaan. Aiheena on 1820-luvun Nurmijärvellä ja sen lähipitäjissä Heikki Krigin ja Mikko Södergårdin johdolla mellastanut rosvokopla. Ryhmä keskittyi alkuvaiheessa omaisuusrikollisuuteen, mutta siirtyi varsin pian myös sumeilemattomaan väkivaltaan.

Ylikangas nauttii selvästi kirjallisten tyylilajien rajojen rikkomisesta. Hänen kaunokirjalliset työnsä ovat pohjautuneet tutkimukseen, ja eräissä uusimmissa tutkimuksissa on vuorostaan kaunokirjallinen, kerronnallinen elementti selvä. Nurmijärven rosvojenkin tie johtaa tässä mielessä Tampereelle. Saman kirjoittajan vuonna 1993 ilmestynyt Tampereen taistelua käsittelevä teos (*Tie Tampereelle*, 1993) oli lähes

jännityskirjan muotoon laadittu selostus sotahistoriallisesta merkkitapauksesta. Siinä Ylikangas piteli mestarillisesti kässissään monia lankoja sotkematta niihin sen enempää itseään kuin lukijaansa ja veti lopulta narut siistille kerälle.

Saman voi sanoa myös Nurmijärven rosvojen tarinasta. Kirja on jännittävä, vaikka loppuratkaisu on ainakin suurin piirtein kaiken aikaa tiedossa. Tyyli on suorastaan rönsyilevä: Ylikangas käyttää paikoitellen kieltä, joka täytyisi graduntekijältä kieltää, jos tämä uskaltaisi yrittää samanlaista. Lukijan onneksi kääntyy kuitenkin se, että Ylikangas ei kielipoliisien normeerauksista piittaa.

Kaunokirjallisuus ei kuitenkaan merkitse tässä yhteydessä fiktiivisyyttä tai tieteen pelisäännöistä tinkimistä. Nurmijärven rosvot perustuu huomattavaan määrään arkistolähteitä. Suurin osa näistä on kätäjäpöytäkirjoja, joita on taiten käytetty hyväksi. Luettavuudelle on tosin annettu myöden siinä mielessä, että viittausaparaatti on suhteellisen kevyt.

Teos käynnistyy rosvojen taustojen selvittelyllä. Piirtyy kuva siitä, minkälaisista oloista miehet olivat lähtöisin ja miten heidän elämänsä oli ennen rosvoryhmää kulkenut.

Merkittävimmän ryhmän muodostivat palveluksesta erotetut sotilaat. Tämä ei johtunut Ylikankaan mukaan siitä, että sotilaat olisivat olleet ammattinsa vuoksi muita taipuvaisempia rikollisuuteen vaan siitä, että sekä sotilaiksi että rikollisiksi rekrytoitui samanlaista ylijäämäväestöstä. Tässä onkin rosvokunnan koostumuksen sosiaalishistoriallisen selityksen ydin: Ylikangas osoittaa, että rosvojen ja heidän lähtöperheidensä yhteiskunnallinen asema oli matala. Sotilaiden lisäksi rosvojen vanhemmissa oli käsityöläisiä, muonamiehiä ja irtolaisia. 1800-luvun alun Suomi kärsi liikaväestöstä, jota pullahteli myös rikollisuuden pariin. Köyhyyttä yritettiin lievittää omaisuusrikosten avulla.

Tarina etenee rosvokoplan muotoutumiseen Nurmijärven Lepsämän kylän vaiheilla. Ylikangas tuo kiinnostavalla tavalla esiin rosvojen roolit koplissa eli sen, ketkä olivat johtajia, ketkä rivimiehiä tai pelkästään ryhmän ulkorenkaassa toimineita apulaisia tai informanteja. Ryhmän toimivuus ja iskukyky edellyttivät selkeää roolijakoa. Informanteja tarvittiin neuvomaan sopivia iskukohteita kun liikuttiin sellaisilla seuduilla, jotka eivät olleet rosvoille tuttuja.

Rosvojen iskuista, uhreista ja ryöstösaaliista tehdään tarkka selko. Käräjöpöytäkirjojen perusteella kirjoittaja tekee hieman samanlaisen salapolii-sityön kuin todistajia Nurmijärven käräjillä 1822–23 kuulleen tuomari Gustaf Julius Costian-derin on täytynyt tehdä. Suurin osa rosvojen liikkeistä ja lähiseuduilla tehdyistä iskuista selviää, aivan kaikki ei. Hämärään peittoon jää väistämättä esimerkiksi myyttinen kysymys, odottaako jonkin uusmaalaisen tai hämäläisen metsän kätköissä rosvojen aarre ehkä edelleen löytäjänsä.

Miksi rosvoakopla kukoisti juuri 1820-luvun alussa ja Nurmijärvellä? Liikaväestöongelmaan viitattiin jo edellä. Nurmijärveä liikaväestö ei kuitenkaan selitä. Ylikankaan mukaan Nurmijärvi tarjosi rosvoakoplalle mehevän kasvualusta kahdesta syystä. Pitäjä sijaitsi lähellä Helsinkiä, jonka rakennusprojektit pumppasivat läheiselle Nurmijärvelle siellä tuotetun puutavaran vastineeksi puhdasta käteistä, joka vuorostaan houkutteli ryöstäjiä. Toinen syy oli se, että Nurmijärvi sijaitsi suurten salomaiden äärellä, joihin varastelevat joukkiot saattoivat paeta vainoajiaan.

Ja vainoajia oli tai ainakin niitä tuli sen jälkeen kun ryöstöaalto oli äitynyt riittävän pahaksi. Venäläistä sotaväkeä lähetettiin alueelle ja majoitettiin suoraan ongelmallisimmiksi arvioituihin taloihin kontrolloimaan tilannetta. Näin rosvo saatiinkin lopulta kiinni, tämän enempää tässä loppuratkaisua paljastamatta. Ylikankaan mukaan ongelma ei siis ollut kontrollikoneiston riittämättömyy-

dessä sinänsä. Tästä en kuitenkaan tullut täysin vakuuttuneeksi. Suomalaisella maaseudulla vakituisesti käytössä ollut kontrolliapparaatti koostui lähinnä nimismiehestä ja hänen apulaisistaan. Staattinen sääty-yhteiskunta ei vielä sen kummempaa tarvinnut. Tässäkin tapauksessa piti turvautua erikseen paikalle hälytettyyn sotaväkeen, jota ei saatu seudulle ennen kuin paljon oli jo ehtinyt tapahtua. Vakituinen poliisikunta kehittyneempine rikostutkintakeinoineen luotiin vasta Ylikankaan kirjassa kuvattujen tapahtumien jälkeen, ensin suurimpiin kaupunkeihin ja lopuksi myös maaseudulle.

Toinen kirjassa taajaan toistuva selitys liittyy todistus-oikeuteen. 1800-luvun alussa Suomessa noudatettiin keskiajalla kehittynyttä legaalista todistelua, jossa langettavan tuomion perustaksi edellytettiin tunnustusta tai kahta silminnäkijätodistajaa. Käytännössä viimeksi mainittuja ei läheskään aina ollut saatavissa, minkä lisäksi tunnustusta muutoinkin joka tapauksessa edellytettiin etenkin kuolemanrangaistuksen perustaksi. Legaalinen todistelu hankaloitti myös Nurmijärven rosvojen tuomitsemista. Kuten itse olen esittänyt (*Evidence, Crime, and the Legal Profession: The Emergence of Free Evaluation of Evidence in Nineteenth-Century Criminal Procedure*, 1997), legaalisesta todistelusta luovuttiin 1800-luvun puolivälin tienoilla oikeuskäytännössä. Tällöin tapahtui ratkaiseva käänne vapaaseen todisteluun, vaikka lain kirjaimessa legaalinen todistelu säilyikin vuoteen 1948 asti.

Ylikangas ei jätä ehkä ensi kuulemalta kansalliselta vaikuttavaa ilmiötä pelkästään kotimaisten pohdintojen varaan. Hän osoittaa kansainvälisin vertailuin, että kysymys oli kautta linjan kansainvälisestä ilmiöstä. Esimerkiksi Saksassa vastaava rosvoliigojen kulta-aika osui vain pari vuosikymmentä varhaisemmaksi, ja koplat olivat sekä rakenteeltaan että toimintaperiaatteiltaan hyvin samankaltaisia kuin Ylikankaan tarkastelemat Nurmijärven rosvo. Koplat myös nujerrettiin muualla Euroopassa samalla tavoin kuin meillä eli sotaväenosastojen avulla.

Lukija ei voi olla aistimatta, että Nurmijärven rosvojen on täytynyt olla tutkimusaiheena kiehtova. Rosvoihin on aina liittynyt romantiikkaa ja jännitystä, Robin Hoodista aarrekätköihin asti. Romantisointiin Ylikangas ei kuitenkaan sorru. Kerta toisensa jälkeen hän osoittaa, että rosvo eivät olleet uhrejaan kohtaan ritarillisia. Puolustuskyvyttömiä pahoinpideltiin ja kidutettiin, myös naisia ja vanhuksia. Köyhiltä ei ryöstetty, koska heillä ei ryöstettävää ollut, mutta eivät he yleensä mitään rosvoilta myöskään saaneet. Rosvojen toiminnassa ei myöskään ollut kysymys yhteiskunnallisesta protestista kuten jotkut radikaalit tutkijat 1970-luvulla esittivät. Päinvastoin, rosvo olivat säistäneet yhteiskunnan arvot jopa siinä määrin, että kävivät ehtoollisella.

Heikki Pibblajämäki